

már termetére nézve is kimagasló tövet találtam, melyben azonnal felismertem a két faj hybridjét, mely combinatio tudtommal még nem volt ismeretes Noha az egész területet még más izben is átvizsgáltam, több példányt nem sikerült találnom. Megfigyeltem ezenkívül a rákosi és a rómaifürdői nedves réteket, hol a két szülőfaj együtt fordul elő, de nem akadtam hybridre. Valószínű, hogy a két faj virágzási idejében is van különbség (mi a hybrid ritkaságának is lehet oka), e kérdéshez mindössze csak azt a megfigyelésemet közölhetem, hogy vizsgálataim közben egyszerre mindkét fajnak láttam virágzó egyedeit. (Rómaifürdő, 1917. jun. 24.)

A *Saponaria* L. nemzetség hazánkban és a *Saponaria officinalis* L. alakköre.

Die Gattung *Saponaria* in Ungarn u. der Formenkreis der *S. officinalis* L.¹⁾

Irta : | Soó Rezső (Budapest).
Von : |

A „tajtékozó szappanfű“ (*Saponaria officinalis* L.) euráziai elem, amely a glaciális korban vándorolt át Európába, ma már azonban Észak- és Délamerikában is elterjedt, ahol anthropochor; — a ruderalis és riparius növényközvetkezetek alkotó eleme. Észak- és Középnémetországban a folyómenti cserjésformáció — Restatifruticeta p. p. — alkotó eleme, sokszor mint *lus. pleniflora* Schur elvadulva (Grecke Exkl. 275.), továbbá végig a Kárpátokban és az illyr-mórsiai országokban (Pax. Adamovič, Hayek) mint tipikus ombrophil növény. Ámde utak mentén, gyepekön úgy hazánkban (Budapest! Kolozsvár!) mint Középeurópában (délen kevésbé) elterjedt.

Nálunk a *Saponaria* nemzetség kevészámu fajjal van képviselve, mind a *Saponariella* Simmler subgenusból. Simmler²⁾ csoportosításában:

Sectio 1. *Smegmathamnium* Fenzl. §. 1. *Luteiflorae*.

1. *S. bellidifolia* Smith. Spic. Bot. 1791. 5. Balkán-apennini elem, legészakibb termőhelyei az Erd. Érchegys. és a Csernyai hav. körzetében Skerice (Scarișoara) vidékén cf. Győrfy

¹⁾ Revideált herbáriumi anyag: Magyar Nem. Múzeum (HM), Budapesti tudományegyetemi növénykert (HHB) és Növényrendszertani int. (HU), Vetőmagvizsg. állomás (H. Vetőm.) Borbás, (HBb) Degen, (HD) és kisebb magángyűjtemények.

²⁾ J. Simmler. Monogr. der Gatt. *Saponaria*. Denksch. d. math. nat. Klas. d. k. A. Wien. 85. 1914: 433 et s.

Képek Erdély hegyvilágából (1918.) Turistaság és Alpinizmus IX. 61. Borza MBL. 1916. 86. Simk. Enum. fl. Trans. 122.

2. *S. nana* Fritsch Exkurs. fl. Österr. ed. 2. 1909. 217. Syn: *S. Pumilio* (L. sub *Cucubalo* Syst. Nat. ed. 12. 1767. 309.) Fenzl. — *Silene Pumilio* Wulf. in Jacq. Fl. Austr. V. 1778. app. 26. t. 2. Alpin elem, nálunk a Fogarasi és Barcasági havasokban: Terica Fuss. Fl. Transs. 99. Vrf. Kacavei Csató exs. 1892. HM! HD! Piscu somnului, Baumg. herb. secundum Simk. I. c. 123.) — Bucsecs (Schur. herb. sec. Simk.) sed denuo ibidem non reperta (Grec. Fl. Bucegilor. An. Acad. Rom. XXXII. 1911. 96. Degen ex verb.)¹

Sectio 2. *Kabylia* Simml. I. c. §. 1. *Glutinosae*.

3. *S. glutinosa* M. B. Taur. Cauc. I. 322. 1808. Mediterrán elem, a Bánásban éri el elterjedésének északi határát. Alakköre:

1. *typus*: — caule inferiore una cum foliis inferioribus rotundatoovatis v. oblongovatis, glandulosóvillosa.

Cot. Krassó-Szörény: inter Svinica et Plavisevica (Wierzb. HM! cf. Rchb. Icones XVI. 4994b. Heuff. En. pl. Ban. 1858. 34. Neilr. Aufz. 288.) et Orsova (Reuss Verz. ap. Neilr. Nachtr. 63.) Tisovica (Borb. Jelentés 1873. 283.) ibidem locis, Juc et Ogasiu mare (Degen. Fl. exs. Austr. Hung. n. 1695.) Kazánszoros (Degen!)

2. *forma calvescens* Borb. Termr. Füz. 1893. 45. — caule inf. una cum foliis inf. rotundatoovatis mediisque glabro, superne tantum glanduloso villosa. Cot. Krassó-Szörény: Vaskapu, inter Svinica et Tisovica (Borb. HBb!) Plavisevica (Sonklar HM!) Tisovica: Juc, Ogasiu mare, Kazán ad Orsova (Degen HM!) Kiskazan (Jávorka HM!)²

NB! Extra Hungariam: Romania: Verciorova (Simk HM!) Serbia: Suva planina. (Petrovič ap. Borb. I. c. HBb!) Banja Ales. (Pančić HM!) — Rossia merid. Tauria: Jalta (Golde in Herb. Fl. Ross. HM!)

3. *forma Zapateri* (Pau Not. Bot. Fl. Hisp. IV. 1891. 22. pro spec.) Willk. Suppl. Prodr. Fl. Hisp. 282. — „foliis 1 cm. tantum latis, pl. hirsutior, magis purpureo-colorata.“ Aragonia orientalis NB! Plantae in HD! folia usque 2 cm. lata habent!

Pau in Bol. Soc. Arag. Cienc. Nat. 1904. 289. descripsit hybridam quamdam *S. officinalis* et *S. glutinosae*, nominatim *S. composita* Pau. Mihi ignota. In Hispania.

Sectio 4. *Bootia* Necker. §. 2. Latifoliae.

4. *S. officinalis* L. Sp. plant. ed. I. 1753. 408.

¹ In Romania: Szurul (Csató exs. HM!)

² Excellens pl. Ronnigeri calycibus haud purpurascens, pilis rigidis glanduliferis laxioribus minus hirsutis, floribus magnis. (Plavisevica 1897.)

Változó, még kevésbé méltatott faj. Úgy a csésze szőrötében, mint a levelek alakjában, szélességében, a virág nagyságában nincs biztos megkülönböztető vonás. A *S. off.* egységes faj, jól elkülönült fajtákra, rasszokra nem osztható! Alakkörét mégis 2 varietasra kell osztanom, a szőrös és kopasz csészéjűre, az előbbit régiebb és újabb szerzők számos névvel látták el; ennek oka, hogy a legtöbb régi flóraműben a *S. off.* kopaszcsészéjűnek volt jelölve (pl. Koch. Syn. Rechb. Fl. Germ. etc.) Legtöbb zavart a *S. alluvionalis* DuMoulin okozta.

DuMoulin Zur Flora von Bertolzheim in Baiern, ÖBZ. 1867. 390. a *S. alluvionalis* sp. n.-ről írja:

Calice (sic) glandulosovilloso, coronis corollae antheras aequantibus, fol. nebuloso-pellucidis, caet. ut in *S. officinali*. Unterscheidet sich durch den drüsighaarigen Kelch von *S. off.* der die meisten Autoren einen glatten Kelch als Hauptmerkmal zuschreiben... (Helyszüke miatt kénytelen vagyok a továbbiakban az eredetire utalni.) Ő észrevette a *S. off.* kettős ökológiai természetét, éles szeme megkülönböztette a 2 alakot, de tévedett, mikor a csészén mirigyszőröket látni vélt. T. i. úgy a DuMoulin' originaléjának, mint a többibajor példányoknak (Donauufer b. Mariaort-Rubner 1905! Sigmundskrone-Gugler 1895. HHB!) csészéjén a mirigyszőröknek látszó képletek (lupe!) a praeparáló mikroszkóp alatt *ízelt szőröknek (pili articulati!)* bizonyultak. A *S. alluv.* Borbás (in Koch-Hallier-Wohlfarth Synops. 1891. I. 312.) valamint Hegi, Garcke szerint a Duna mellett Ulmtól Passauig, ám itt is a *S. off.* említett 2 alakja nő, amiről meggyőző Vollmann Fl. v. Bayern, 1914:245, aki a tipikus alakot *S. alluvionalis*-nak mondja.

Nálunk a *Sap. off.* téves diagnózisa („calyce glabro) folytán először Feichtinger Ak. Közl. IX. 83. közöl Szilágyosmlyórol *Saponariát* e szavakkal: „a glutinosához közeledő válfaj, rövid, rideg csészeszőrökkel és szőrös szárral.“ A *var. glaberrima* Ser.-t mint nálunk újat először Borbás mutatta be.

Ujabban Terraciano Nuov. Giorn. Bot. Ital. XIV. 129. 1908. a virág nagysága, Zapalovicz pedig (Consp. fl. Gal. cr. III. 186.) egyéni bélyegek alapján ír le néhány jelentéktelen formát. Maga Simmler Rouy et Foucaud művét (Fl. d. France III. 151.) követi.

Conspectus formarum Saponariae officinalis L.

var. I. typica Beck. Fl. Noest. I. 366. 1890. Typus.

Calyx hirtus. Caulis et margines foliorum breviter dense hirsuti, rarius glabrescentes, folia subtus in nervis parce pilis rigidis hirta, pili albi articulati usque $\frac{1}{2}$ mm. longi.

Syn.: *S. officinalis* var. *hirsuta* Wierzb. ap. Rehb. Deutschl. fl. III. 1842. 120. NB! Originalia Wierzbicki partim ad typum pertinent, partim indumento plus-minus canescenti formam in Banatu temesiensi solum, sed pluribus locis crescentem f. *Wierzbickiana* mihi—repraesentant. — var. *hirta* Wirtg. Fl. preuss. Rheinl. I. 256. 1870. „caulis parce hirtus, fol. pilosis, calyce dense molliter piloso“ var. *pubescens* Wirtg. „caulis glaber, calyce molliter piloso“; Witten l. Hasse est typ.! — var. *hirta* Zap. Roslinna sata gor. 1889. 119. ex ipso Cons. fl. Gal. Cr. III. 166. — var. *hispida* Pospichal. Fl. österr. Küstenl. I. 458. 1897. — var. *aspera* Sauter. ÖBZ. 1899. 401. — var. *puberula* Syme ap. R. et F. l. c.-an R. Brown. Journ. of Bot. XIII. 279. 1875. ? nam exempl. in HM! a loco class. Lancashire, Hightown a typo ecquid differt (habitu, calycibus latiusculis, subinflatis, inflor. compacta, foliis latis, ovato oblongis, etc.) — var. *genuina* R. et F. Simml. l. c. saltem p. p. nam haec planta pubescens in Europa freq., diagnosi Rouyianae congruentem nondum vidi! — *S. alluvionalis* Du Moulin ÖBZ. XVII. 390. p. sp.! Borb. l. c. p. var. et auct. omnium!! — var. *alluvionum* Garcke ed. 1885. 63.

Formae minoris pretii, haud constantes:

NB! *S. off.* quoad latitudinem foliorum, numerum et magnitudinem florum maxime variat, extrema auctores nonnulli nominibus diversis salutavere.

f. 1. *abnormis* Zap. l. c. humilis, 10—20 cm. caulis abbreviatus crassus, infl. a medio caulis incipiens magna. Galicia (Zap.)

Hungaria: Budapest, Szunyogsziget (Prodan HM!) Kolozsvár, Szamospart!!

f. 2. *angustifolia* Schur. Verh. nat. Ver. Brünn. XV. 2. 129. — „elatus, 25-100 cm. fol. oblongolanceolata v. lineariblonga, 2'''—3'' lata“ Brünn (Schur.)

Individua *angustifolia* vidi ex Haemo (Frigaldszky HM!) Rossia: Kaluga (Litwinow HU!) Hung.: Pozsony (Lumnitzer HM!) Budapest (Sadler HM!) Csömör (Staub HM!) Rákospalota (Perlaky HHB!) C. Bars: Szénásfalu (Tuzson HU!) C. Sáros: Kisszeben (Szénert HHB!) C. Beszterce: Ujradna (L. Richter Hb!) Beszterce (L. Richter Hb!)

f. 3. *tenuifolia* Zap. l. c. „fol. tenuibus, mollibus“ — Galicia (Zap.) non vidi.

f. 4. *latifolia* Waisbecker Kőszeg fl. ed. 2. 1896. 53. — elatus, 25—100 cm. fol. ovata, plus, quam 4—5 cm. lata—Saepe cum typo. Germania! Rossia! Hung.: Pl. Waisbeckeri HM! excellens, non ob latitudinem fol. sed caule simplici, infloresc. compacta! forsán f. fortuita. Huic spectant: Buda-

pest (Borb. HBb!) Szentendre, infra Pest (Borb. HBb!) Kassa (Thaisz HM!) Eperjes, Bártfa (Chyzer HBB!) C. Borsod: Felsőhámar (Budai HM!) C. Bars: Rudo (Tuzson HU!) Szombathely (Simk. HM! Szenczy HM!) Gyulafehérvár (L. Richter HBb!) Hosszúasszó (Barth HM!) C. Hunyad: Ujgredistye (Simk. HM!)

f. 5. *grandiflora* Terrac. l. c. — elatus, flores plures, maiores (Syn: *macropetala* Zapal. l. c.) — sed ob magnitudinem florum formas *S. off.* distinguere non licet.

f. 6. *Wierzbickiana* Soó f. n. — (Syn: *S. hirsuta* Wierzb. orig. HM! *S. officinalis* Borb. exs. q. pl. banaticam.) Pl. valida, 40—80 cm. caulis cum foliis pilis brevibus hirsutopuberulus, fol. glauca, magis angustiora, canescentipuberula, calyces aequilati apice haud violascentes, pilis articulatis brevibus mollibus obsiti, canovirides, caet. typ. Banatus, C. Krassó-Szörény: Oravica-Csiklova-Mehádia (Wierzb. HM!) Básiás, Oravica (Borb. HBb!)

f. 7. *oligantha* Soó f. n. — Pl. minor, usque 25 cm., saepe basi ramosa, ramis strictis, foliosis, fol. lanceolata angusta, rarius ultra 2 cm. lata, flores laxè compositi, infloresc. 1—6 flora, calyces nonnunquam glabrescunt. — Germ: Breslau (Callier Fl. silesiaca exs. ed. 1894. pro „forma“ HU! HM!) Hung: Nagyszeben (Simk. HM!) Budapest, Rákos (Steinitz HHB!) Pozsony, Kismarton (Albach HM!) Pomáz!!

Monstruositates et lusus:

8. *pleniflora* Schur. En. fl. Transs. 1866. 99. (Syn: *plena* Pau Bul. Soc. Arag. Cienc. Nat. VIII. 6—7. 116. 1909.) flor. plenis, — frequ. culta et efferata.

Hung: Budapest (Piller! Gerenday HHB!) Aszód (Steinitz HM!) Bieske (Jávorka HM!) Rímaszombat (Fábry HM!) Talmács (Schur l. c.) Barcarozsnyó (Baenitz ap. Simml. l. c.) Fiume (Csató HM!) Germ.! Serb! Helv.! etc.

9. *prolifera* Terrac. l. c. Flor. in pedicellis tenuibus 5—6 cm. longibus sedentibus. Italia: Campoforeto (Terrac. l. c.) non vidi. Verosim. monstr.

10. *hybrida* (L. l. c.) petala integra, (e corollis concretis) calyx inflatus, fol. concava & convoluta. Monstr.

var. II. *glaberrima* Seringe in DC. Prodr. I. 365.

Syn: var. *glabrescens* Fenzl. v. *glabrata* DC. ap. Wirtg. l. c.

Calyx glaber. Caules et fol. subglabra (ex Zapal. l. c. pl. plus-minus glabrata nunquam glaberrima), nam calyces et fol. vero nonnunquam tuberculis minimis asperula.

Area: Britt: York, Near Richmond (Ward HM!) Germ. Rheinprov. (Wirtg. l. c.) Bayern (Vollmann l. c.) Austria: Weidling (Beck l. c.) Linz Koch (Syn. 1890—1. c.) Helv.:

Tessin Val Leventina (Mall HM!) Dalm. Castelnuovo (Gugl. HHB!) Thessalia: Palaiocastro (Leonis HBB!) (Italia: Pistoja (C. Costa Reghini HM!) Orillas del Canal (P. N. Romero HM!) Gallia (R. et F. l. c.) Croatia (Schloss. NB!) F. transit. Breslau (Callier HM!)

Hung: Budapest, Dunapart (!Borb. HM! HU! HBb!) H. Vetóm! (praec. pr. Csepel) Tauscher, Hermann HM!) Pótharaszti (Borb.) Vác. Verőcehegy (Fil. HM!) C. Vas: S. Kápolna (Márton HM!) Pozsony (Bäumler HM!) Kismarton (Albach HM!) Kőszeg (Borb. ÖBZ. 1892. 256.) Szentgyörgy (Szenert HHB!) Fiume-Rečina (Staub H. Vetóm!)

Etiam vidi l. *plenifloram* ex hortis ortam!

* * *

Verf. zählt die in Ungarn vorkommenden Arten der Gattung *Saponaria* auf, dann behandelt die Formen der *S. glutinosa* MB. mit ihrer Verbreitung und weist nach, dass die *S. alluvionalis* Du Moulin ÖBZ. 1867. 390. nach dem Orig. des Aut. die typische *S. officinalis* ist, die nur rauhhaarigen Kelch hat, mit gegliederten nicht drüsentragenden Haaren. Der Formenkreis der *S. off.* verteilt in 2 Varietäten nach die Bekleidung des Kelches. Näheres über die Formen — inzwischen 2 neue geschrieben werden s. den lateinischen Text.

A *Crocus variegatus* Hoppe tolnamegyei előfordulásáról. Ueber das Vorkommen von *Crocus variegatus* Hoppe im Tolnaer Komitate.

Irtá: } Dr. Gombocz Endre.
Von: }

A *Crocus variegatus* Hoppe (*C. reticulatus* Stev.) magyarországi lelőhelyei között tudtommal csak Neilreich említi (Aufz. 61.) Host és Maly nyomán Tolnamegyét, közelebbi helymeghatározás nélkül. Úgy látszik, ez a szép tavaszi növény kerek 100 esztendővel ezelőtt Tolnamegyében tömegesen el lehetett terjedve. Erre vall Cseremyszky Miklósnak a Tudományos Gyűjtemény 1820-ik évfolyamának XII. füzetében (99—102. l.) megjelent kis cikke, melyben a „Retzér-Sáfrálynak (*Crocus Reticulatus*) leírásá“-t közli. A magyar Flóra gazdagságáról és a magyar Flóra kutatóiról általánosságokban mozgó megjegyzések után, adja a növény pontos leírását, megjegyezvén, hogy 1819. március hó 20. és április 10-ike között, oly nagy mennyiségben találta „Tengelitzen, t. i. ennek erdejében; a' Duna-Szent-Györgyi szőlők között, a' kölesdi út mellett fekvő völgyében és berkében, a' Ten-

ZOBODAT - www.zobodat.at

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: [Ungarische Botanische Blätter](#)

Jahr/Year: 1920

Band/Volume: [19](#)

Autor(en)/Author(s): Soó Reszö

Artikel/Article: [A Saponaria L. nemzetség hazánkban és a Saponaria officinalis L. alakköre. Die Gattung Saponaria in Ungarn u. der Formenkreis der S. officinalis L. 42-47](#)